

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI

Türkiye’de Üretimin İthalat ve İhracat Bağımlılığı

Ercan TÜRKAN
Danışman, TCMB
(ercan.turkan@tcmb.gov.tr)

12 Temmuz 2006

İçindekiler

	Sayfa No.
Giriş	4
Birinci Bölüm Kullanılan Metodoloji ve Veri Kaynakları	
1.1.Kullanılan veri kaynağı	5
1.2.Kullanılan tanımlar	6
1.3.Şirket verilerinin temsil gücü	8
İkinci Bölüm İmalat Sanayiinde Üretimin Dış Ticarete Bağımlılığı	
2.1. Üretimin ithalat bağımlılığı	9
2.1.1.İthalatın maliyetler içindeki payı	9
2.1.2.İthalat / Üretim oranı	10
2.1.3.İthalat / Toplam arz oranı	11
2.2. Üretimin ihracat bağımlılığı	12
2.2.1.İhracatın satışlar içindeki payı	12
2.2.2.İhracat / Üretim oranı	14
2.2.3.İhracat / Toplam arz oranı	14
2.3. İhracat / ithalat oranı	16
2.4. Üretimin dış ticarete bağımlılığına bakışta mikro ve makro veriler	17
Genel Bulgu ve Değerlendirmeler	19
Kaynakça	22
Ek.1 – İMKB Hisse Senedi Piyasasında İşlem Gören Şirketlerin Sektörleri	23

Tablolar

	Sayfa No.
Tablo.1- Çalışma kapsamındaki firmaların temsil gücü	8
Tablo.2- İthalatın maliyetler içindeki payı	9
Tablo.3- İthalat-üretim oranı	10
Tablo.4- İthalat-toplam arz oranı	11
Tablo.5- İhracatın satışlar içindeki payı	12
Tablo.6- İhracat-üretim oranı	14
Tablo.7- İhracat-toplam arz oranı	15
Tablo.8- İhracat-ithalat oranı	16
Tablo.9- Makro ve mikro verilerle üretimin dış ticarete bağımlılığı	17

Grafikler

Grafik.1- Sektörel ithalat-maliyet oranları	10
Grafik.2- İthalat ve ihracat üretim oranları	11
Grafik.3- Sektörel ihracat-satış oranları	13
Grafik.4- İthalat ve ihracat toplam arz oranları	16

Giriş¹

1990 yılında Berlin duvarının yıkılması ile birlikte ortaya çıkan küreselleşme dalgasının ekonomik yansımaları, siyasi yansımalarından çok daha belirgin olmuştur. Çok uluslu finansal ve reel sektör firmalarının giderek güçlenmesi, enformasyon teknolojilerinin asimetrik bilgiyi azaltarak mal ve hizmet akımını kolaylaştırması, bölgesel ekonomik bütünleşmelerin güçlenmesi, başta doğu avrupa ve asya ekonomileri olmak üzere ülkelerin dışa açıklık derecelerinin artması, dışa açıklığın üretim girdilerinin göreceli fiyat yapısını önemli ölçüde değiştirmesi, tüketici tercihlerinin en ucuz, fakat en kaliteli mal ve hizmete yönelmesi gibi nedenler dünyada üretimin yapısını ve coğrafik dağılımını önemli ölçüde değiştirmiştir. Üretim faktörlerinde göreceli fiyat ve verim farklılıklarının ve coğrafik kaymaların ortaya çıkması, üretimin dış ticaret boyutunu etkilemiştir.

Bu etkinin bilinmesi, takip edilmesi ve bu yapıdaki değişimin politika parametresi olarak kullanılma gereği sözkonusudur. Aksi takdirde üretim, dış ticaret dengesi, istihdam ve fiyat gelişmeleri arasındaki karşılıklı etkileşimler gözden kaçabilmekte, ekonomi politikasının değerlendirilmesinde ve politika üretiminde zayıflıklar ortaya çıkabilmektedir.

Bu çalışma mikro bazda firma verileri kullanılarak sektörler itibariyle üretimin ihracat ve ithalata bağımlılığının hesaplanmasına yönelik olarak yapılmıştır. Bu yapının ve bu yapıdaki gelişmelerin bilinmesinin başta sanayileşme politikası olmak üzere politika belirleme ve analiz etme açısından yararlı olacağı düşünülmektedir. Firmaların fiyatlama davranışlarından, dış ticaret dengesindeki bozulmada yapısal nedenlerin ortaya konulmasına kadar çok geniş bir yelpazede, sözkonusu üretim yapısının bilinmesinin yapılacak analizlerin kalitesini geliştirebileceğine inanılmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde üretimin ihracat ve ithalat bağımlılığının hesaplanmasında kullanılan veri ve metodoloji özetlenecektir. İkinci bölümde ise hisse senedi piyasasında işlem gören ve imalat sektöründe faaliyet gösteren 170 civarındaki firma bilgilerinden yararlanılarak sektörel ihracat ve ithalat bağımlılık oranları 2003-2005 dönemi için hesaplanacaktır. Son bölüm genel bulgu ve değerlendirmelere ayrılacaktır.

¹Bu çalışmada yeralan görüşler yazarına ait olup, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının görüşlerini yansıtmaz. Çalışmadan kaynak gösterilmek suretiyle alıntı yapılabilir.

Birinci Bölüm

Kullanılan Metodoloji ve Veri Kaynakları

İmalat sanayi sektöründe üretimin ithalat ve ihracat bağımlılığı ile ilgili bulgulara geçmeden önce, bu bölümde çalışmada kullanılan yöntem, çalışmanın girdisini oluşturan temel veriler ve bu verilerin kaynağı ve kullanılan veri kaynağının imalat sektörünün genelini ne ölçüde temsil edebileceği hususları özetlenecektir.

Veri kaynağı ve verinin temsil gücü konusunda fikir sahibi olunmasının, çalışmanın bulgularının daha sağlıklı değerlendirilebilmesine yardımcı olacağı düşünülmektedir.

1.1.Kullanılan veri kaynağı

Çalışmada temel alınan veri kaynağı İMKB tarafından yıllık olarak yayınlanmakta olan “Şirketler Yıllığı” yayınıdır. Bu yaylığın 2002-2005 döneminlerine ait sayılarına sözkonusu kurumun internet sayfasından ulaşılabilmektedir.

Şirketler Yıllığı’nda şirket künyesi, üretim, ortaklık ve iştirak yapıları, yatırımları, ithalat ve ihracat işlemleri vb. bilgilere yer verilmektedir. Ayrıca, bu çalışmaya temel girdi kaynağı olan “*ithalatın maliyetler içindeki payı*” ve “*ihracatın satışlar içindeki payı*” bilgilerine de ulaşılabilmektedir.

Şirketler Yıllığı Bilgileri, İMKB tarafından gönderilen genel mektup ile şirketlerden temin edilmektedir. Şirketler söz konusu bilgilerin daha önce mevzuat hükümleri çerçevesinde kamuya açıklanan bilgilerden oluştuğunu, defter, kayıt ve belgelere uygun olduğunu ve sözkonusu bilgilerin doğruluğundan sorumlu olduklarını beyan ve taahhüt etmektedirler. İMKB, sözkonusu taahhütler altında şirketlerden gelen bu bilgileri değiştirmeden aynen yayımlamaktadır.

İMKB hisse senetleri piyasasında 2005 yılında işlem gören şirket sayısı 306’dır. Bu şirketlerden 174 tanesi imalat sanayi sektöründe faaliyet göstermektedir. Bu çalışmaya dahil edilen firma sayısı 169’dur. Az sayıda da olsa bazı imalatçı firmaların yukarıda ifade edilen bilgi setine dahil edilmedikleri görülmüştür. Bazı firmaların ise çalışmada inceleme konusu yapılan döneme ait ihracat, ithalat ve ilgili oran bilgilerine yer vermedikleri gözlenmektedir.

Çalışmaya sadece temel girdi kaynağı olan bilgileri beyan eden firmalar dahil edilmiştir. Üç yıllık dönemde bilgi beyan etmeyen firmaların eksik bilgileri bir önceki yıl bilgileri aynen kullanılarak, bilgi kaybı asgaride tutulmuştur. Ancak, sözü edilen şekilde bilgisi bir önceki yıl ile aynı alınan firma sayısı oldukça az sayıda olup, genel eğilimleri değiştirecek boyutta olmadığına altının çizilmesi gerekmektedir. Özetle, hisse senetleri piyasasında işlem gören ve imalat sanayiinde faaliyet gösteren şirketlerimizin hemen tamamı çalışmaya dahil edilmiş olup, dışarıda kalan firma ve bilgi miktarı gözardı edilebilecek boyutlardadır.

Hisse senetleri piyasasında işlem gören firmaların sektörel sınıflandırmasında İMKB’nin sektör sınıflandırması ve kodları kullanılmıştır. Sözkonusu sektör sınıflandırmasına ve şirketler itibarıyla listesine İMKB’nin 2005 yılı Faaliyet Raporu’ndan ulaşmak mümkün olup, sözkonusu listeye çalışmanın sonunda (Bkz. Ek.1) yer verilmektedir.

1.2.Kullanılan tanımlar

Üretimin dış ticarete olan bağımlılığının ortaya konulabilmesi için, yukarıda da ifade edildiği üzere İMKB Şirketler Yıllığında imalat sanayi sektöründe faaliyet gösteren firmaların (1)ithalatı, (2) ithalatın maliyetler içindeki payı, (3) ihracatı, (4) ihracatın satışlar içindeki payı ile ilgili bilgileri kullanılmıştır.

Firma bazındaki ithalatın maliyetler ve ihracatın satışlar içindeki payları, sektörel bazda toplulaştırılarak, ilgili sektördeki ağırlıklı ortalama oranlara ulaşılmıştır. Ağırlıklandırma, ilgili sektördeki firmaların ithalat ve ihracat büyüklükleri esas alınarak yapılmıştır.

İmalat sanayi sektöründe toplam maliyetler ve toplam satış içerisinde ithalat ve ihracat payları hesaplanırken ise, her bir sektörün toplam ithalat/ihracat içerisindeki payları esas alınarak, imalat sanayi sektörüne ilişkin genel ağırlıklı ortalama oran hesaplanmıştır.

Firmaların imalat sektöründe yer alan alt sektör başlıkları altında toplulaştırılmasında, İMKB tarafından geliştirilen ve Ek.1’de yer verilen sektör sınıflandırması kullanılmıştır.

İMKB Şirketler Yıllığında firma bazında verilen ithalatın toplam maliyetler içindeki payı(*imo*), sektörel bazda ve imalat sanayi sektörü genelinde aşağıdaki gibi ağırlıklandırılmıştır:

$$imo_{as} = \sum_{f=1}^{f=n} (Ithpay_f * imo_f)$$

$$imo_{is} = \sum_{as=1}^{as=n} (Ithpay_{as} * imo_{as})$$

Burada;

imo: ithalatın toplam maliyet içindeki payını,
Ithpay_f: i firması ithalatının alt sektörün toplam ithalatı içindeki payını,
Ithpay_{as}: i alt sektörü ithalatının imalat sektörü toplam ithalatı içindeki payını,
as: i alt sektörünü,
is: imalat sektörünü,
f: i firmasını,

ifade etmektedir.

Benzer şekilde firma bazındaki ihracatın toplam satışlar içerisindeki payı(*iso*) ise aşağıdaki gibi ağırlıklandırma işlemine tabi tutulmuştur.

$$iso_{as} = \sum_{f=1}^{f=n} (Ihrpay_f * iso_f)$$

$$iso_{is} = \sum_{as=1}^{as=n} (Ihrpay_{as} * iso_{as})$$

Burada;

iso: ihracatın toplam satışlar içindeki payını,

Ihrpay_f: i firması ihracatının alt sektörün toplam ihracatı içindeki payını,
Ihrpay_{as}: i alt sektörü ihracatının imalat sektörü toplam ihracatı içindeki payını,
Üretimpay_{as}: i alt sektörü üretiminin imalat sektörü toplam üretimi içindeki payını,
as: i alt sektörünü,
is: imalat sektörünü,
f: i firmasını,

ifade etmektedir.

İMKB Şirketler Yıllığı'nda yeralan ve şirketlerin kendi beyanlarına dayanan verilerinden yararlanarak yapılan bu ağırlıklandırma işlemi sonrasında, her bir firmaya ait takribi üretim tutarları hesaplanmıştır. Üretim tutarının hesabında, çalışma kapsamındaki firmaların ihracat verileri ve ihracatın satışlar içindeki payları(*iso*) kullanılmıştır. Yıl içindeki stok değişiminin sıfır olduğu varsayımı yapılarak ($\Delta stok=0$), toplam satışların üretim tutarını temsil edebileceği düşünülmüştür. Bu varsayımlar dahilinde örnek hacmine dahil firmaların üretimleri ve sektörel alt başlıklar altında toplulaştırılması aşağıdaki gibi hesaplanmıştır:

$$\text{Üretim}_f = \text{İhracat}_f / (\text{iso}_f / 100), \quad \Delta stok = 0 \text{ varsayımı altında}$$

$$\text{Üretim}_{as} = \sum_{f=1}^{f=n} (\text{Üretim}_f)$$

$$\text{Üretim}_{is} = \sum_{as=1}^{as=n} (\text{Üretim}_{as})$$

Sektörel üretimler bu şekilde hesaplandıktan sonra, her bir sektör ve imalat sanayi sektörü ile ilgili olarak “ihracat/üretim”, “ithalat/üretim”, “ihracat/toplam arz” ve “ithalat/toplam arz” oranlarını firma bazında hesaplanmıştır. Firma bazındaki sözkonusu oranlar ile ilgili hesaplamaları aşağıdaki gibi formüle etmek mümkündür:

$$\text{İhracat-üretim oranı}_f: \text{İhracat}_f / \text{üretim}_f$$

$$\text{İthalat-üretim oranı}_f: \text{İthalat}_f / \text{üretim}_f$$

$$\text{Toplam arz}_f: \text{Üretim}_f + \text{ithalat}_f$$

$$\text{İhracat-toplam arz oranı}_f: \text{İhracat}_f / \text{toplam arz}_f$$

$$\text{İthalat-toplam arz oranı}_f: \text{İthalat}_f / \text{toplam arz}_f$$

Firma bazında hesaplanan bu oranlar, üretim ve toplam arz tutarları ile ağırlıklandırılarak önce alt sektörler itibariyle ortalamalara ulaşılmıştır. Daha sonra bu defa sektörel üretim ve toplam arz büyüklükleri kullanılarak imalat sanayiinin geneli için ortalama büyüklüklere ulaşılmıştır.

1.3.Şirket verilerinin temsil gücü

Yukarıda da ifade edildiği gibi, hisse senedi piyasasında işlem gören imalat sektöründeki 174 şirketten, 169 tanesi çalışma kapsamına alınmıştır. Hisse senedi piyasasında işlem gören şirketlerin çok büyük bir bölümünün kapsama dahil edilmesine rağmen, bu firmaların imalat sektörü toplamını ne kadar temsil ettiği hususu, çalışma sonuçlarının güvenilirliği açısından önemlidir.

Bu amaçla, çalışma kapsamındaki sözkonusu şirketlerin temsil gücüne ilişkin bir fikir edinebilmek için, sözkonusu firmaların ihracat ve ithalatlarının toplam imalat sanayi ihracat ve ithalatı içerisindeki paylarına bakılmıştır.

Tablo.1 – Çalışma kapsamındaki firmaların temsil gücü

	İthalat payı*	İhracat payı*
Temsil gücü (Enerji dahil), Yüzde	24,2	19,7
Temsil gücü (Enerji hariç), Yüzde	13,7	17,9

Kaynak: Kendi hesaplamalarımız

(*) 2002-2005 dönemi üç yıllık ortalamaları ifade etmektedir.

Çalışma kapsamına dahil edilen 169 firma ithalatının, toplam imalat sektörü ithalatı içinde yüzde 24'lük bir paya, ihracatı içinde ise yüzde 20'lik bir paya sahip olduğu görülmektedir. Enerji üretimi alanında (petrol ürünleri ve LPG üretimi) faaliyet gösteren 4 firma dışarıda bırakıldığında, enerji dışı imalat faaliyetinde bulunan 165 firma ithalatının, toplam enerji-dışı imalat sektörü ithalatındaki payı yüzde 14 olarak hesaplanmaktadır. Enerji-dışı firmaların toplam ihracat içerisindeki payları ise yüzde 18 civarındadır.

İthalat ve ihracat içindeki nispi payları dikkate alındığında, çalışma kapsamındaki firmaların örneklem hacmi olarak temsil gücünün yeterli olduğu düşünülmektedir. Enerji dışı firmalar açısından yüzde 14-18 arasındaki dış ticaret payı, oldukça önemli bir temsil gücüne işaret etmektedir. Dolayısıyla bu firmalar kullanılarak hesaplanan üretimin ithalat ve ihracat bağımlılığı ile ilgili oranların, imalat sektörü için önemli bir ölçüt olarak alınabileceği düşünülmektedir.

İkinci Bölüm

İmalat Sanayiinde Üretim Dış Ticarete Bağımlılığı

İmalat sanayi sektöründe üretimin ithalat ve ihracat bağımlılığı birbirini tamamlayan yedi değişik tanım çerçevesinde değerlendirilecektir. Bu tanımlardan üç tanesi ithalat bağımlılığının, üç tanesi ihracat bağımlılığının ölçülmesi amacıyla kullanılacaktır. Son tanım ise her iki bağımlılığın izlerinin birlikte sürüldüğü sektörel bazda hesaplanan “ihracat / ithalat oranı” olacaktır. Bu bölümde ayrıca, üretimin dış ticaret bağımlılığının ölçülmesinde kullanılan makro ve mikro yöntemlerin sonuçları karşılaştırılacaktır.

2.1. Üretim ithalat bağımlılığı

Türk imalat sanayiinde üretimin ithalata bağımlılığı ile ilgili olarak, metodoloji bölümünde de ifade edildiği üzere üç değişik gösterge kullanılmıştır. Bunlar, ithalatın maliyetler içindeki payı, ithalat / üretim oranı ve ithalat / toplam arz oranıdır. Aşağıda sözkonusu oranlar sektörel bazda ayrı ayrı değerlendirilmek suretiyle, imalat sanayiinde ithalat bağımlılığındaki gelişmeler analiz edilecektir.

2.1.1. İthalatın maliyetler içindeki payı

İMKB Şirketler Yılığında firma bazında alınan bilgiler önce sektörler ayrışmış, daha sonra her bir alt sektör için ithalat büyüklükleri kullanılarak ithalatın maliyetler içindeki payları ağırlıklandırılmıştır. Alt sektörler itibariyle hesaplanan oranlar ise her bir alt sektörün toplam içindeki paylarına göre yeniden ağırlıklandırma işlemine tabi tutulmuştur.

İmalat sektörü genelinde ithalat-maliyet oranı yüzde 62,3'tür. Sözkonusu oranın incelenen dönemde çok küçük çaplı değişiklikler gösterdiği görülmektedir. Buna karşılık enerji-dışı imalat sektöründeki gelişmelere bakıldığında, ithalatın maliyetler içindeki payının artış trendi içerisinde olduğu gözlenmektedir. Enerji-dışı imalat sektöründe ithalatın toplam maliyetler içindeki payı 2003 yılında yüzde 48,5 iken, 2004 yılında yüzde 53,7'ye, 2005 yılında ise yüzde 54,4'e yükselmektedir.

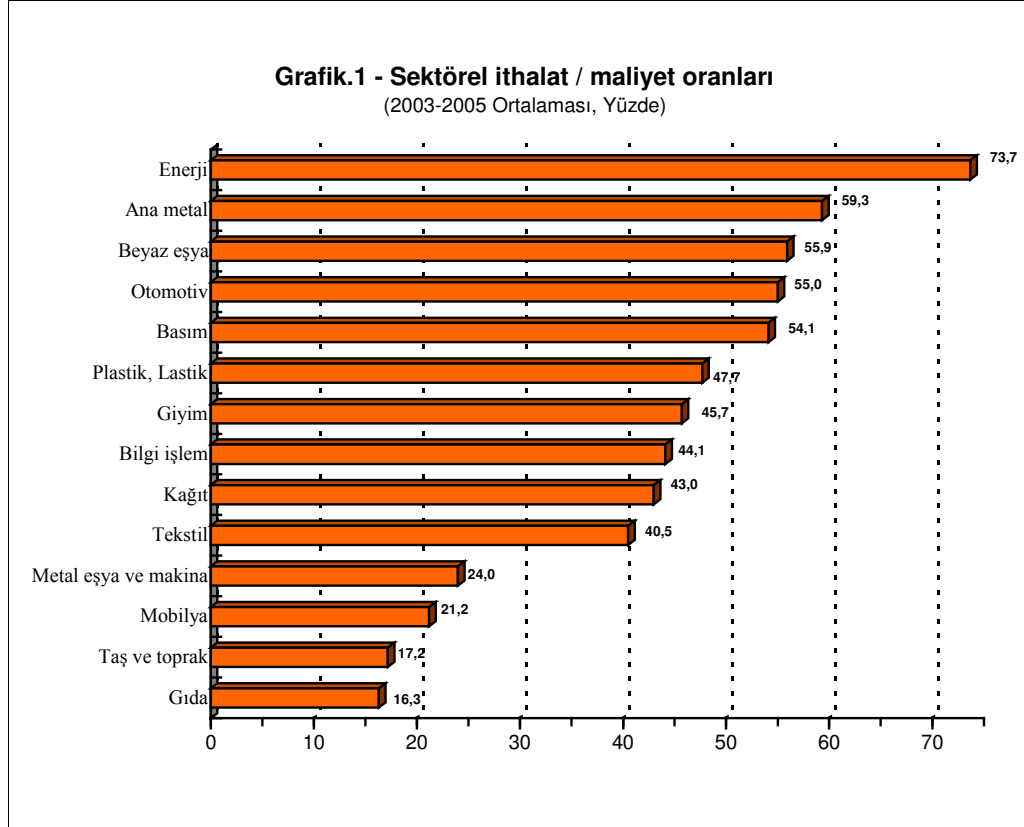
Tablo.2 – İthalatın maliyetler içindeki payı (Yüzde) *

İmalat alt sektörleri	Firma Sayısı	2003	2004	2005	2002-2005 Ortalaması
Gıda, içki ve tütün sanayi	23	20,4	12,9	15,8	16,3
Giyim, deri sanayi	5	41,8	52,4	42,8	45,7
Tekstil sanayi	27	41,2	39,8	40,7	40,5
Orman ürünleri ve mobilya sanayi	3	50,9	41,8	53,8	48,8
Basım sanayi	4	23,7	10,2	29,7	21,2
Kağıt ve kağıt ürünleri sanayi	10	41,3	43,3	44,5	43,0
Kimya sanayi	15	51,1	53,6	57,7	54,1
Plastik, lastik, kauçuk sanayi	6	44,1	50,7	48,4	47,7
Taş, toprak (çimento+seramik) sanayi	25	12,5	18,7	20,5	17,2
Ana metal sanayi	13	49,8	61,0	67,0	59,3
Elektrikli makina (beyaz eşya) sanayi	10	57,4	57,1	53,2	55,9
Metal eşya ve makina sanayi	6	30,9	16,2	25,0	24,0
Otomotiv sanayi	11	50,6	57,3	57,2	55,0
Bilgi işlem ve haberleşme cih. sanayi	7	44,3	42,2	45,8	44,1
Enerji-dışı imalat sanayi	165	48,5	53,7	54,4	52,2
Enerji (petrol ürünleri ve LPG üretimi)	4	76,7	72,8	71,7	73,7
Genel imalat sanayi	169	62,1	62,5	62,2	62,3

Kaynak: İMKB ve kendi hesaplamalarımız.

(*) Firma ve alt sektörlerin ithalat büyüklükleri ile ağırlıklandırılmıştır.

İthalatın maliyetler içindeki payı, imalat sanayi alt sektörleri itibariyle önemli değişiklikler göstermektedir. İthalatın maliyetler içinde en yüksek olduğu alan, petrol ve LPG ürünleri üretimidir. Enerji sektörü olarak tanımladığımız bu sektörde, dünya enerji fiyatlarındaki gelişmelerin de etkisiyle ithalat-maliyet oranı yüzde 74 civarında hesaplanmaktadır. Enerji alt sektörünü ana metal sanayi, otomotiv sanayi, beyaz eşya sanayi ve kimya sanayi takip etmektedir. Bu sektörlerde ithalat/maliyet oranının yüzde 56 civarında olduğu gözlenmektedir.

İthalatın maliyet içindeki payının en düşük olduğu sektörler ise, gıda, çimento-seramik, basım ve metal eşya-makina sektörleridir. İthalatın maliyetler açısından göreceli olarak en düşük olduğu gıda sektöründe, sözkonusu oran yüzde 16 civarındadır.

2.1.2. İthalat / üretim oranı

İthalatın maliyetler içindeki payındaki artışa paralel olarak, ithalat / üretim oranları da imalat sanayiinde ithalata olan bağımlılığın arttığını gösteren bir diğer gösterge olmaktadır. 2003 yılında enerji-dışı imalat sanayiinde yüzde 24,4 olarak hesaplanan ithalat / üretim oranının, 2004 yılında yüzde 28,2'ye, 2005 yılında ise yüzde 29,4'e yükseldiği gözlenmektedir. 2003-2005 dönemi ortalaması esas alındığında ise üretimin ithalat bağımlılığı yüzde 27,3 olarak hesaplanmaktadır.

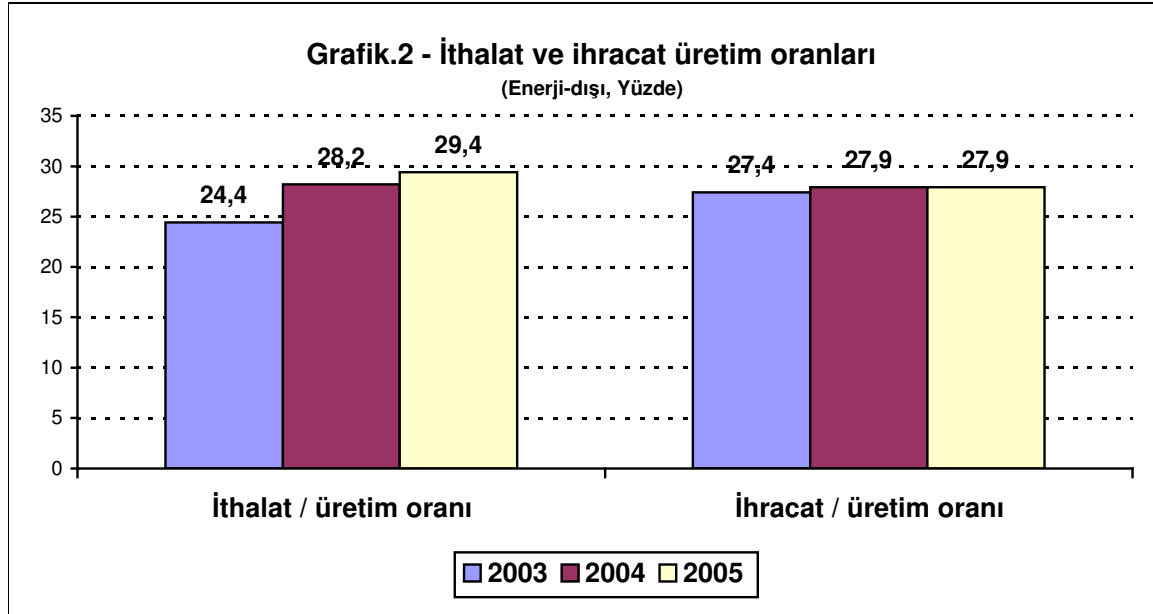
İthalat / üretim oranı en yüksek sektörler olarak, bilgi işlem-haberleşme, ana metal, otomotiv ve plastik-lastik sektörleri göze çarpmaktadır. İthalata en az gereksinim duyan imalat faaliyetleri ise, beklendiği üzere gıda, çimento-seramik ve basım ile ilgili üretim faaliyetleridir.

Tablo.3 – İthalat / üretim oranı (Yüzde)*

İmalat alt sektörleri	Firma Sayısı	2003	2004	2005	2002-2005 Ortalaması
Gıda, içki ve tütün sanayi	23	5,5	4,8	5,8	5,4
Giyim, deri sanayi	5	30,3	33,0	27,8	30,3
Tekstil sanayi	27	26,6	26,2	25,6	26,2
Orman ürünleri ve mobilya sanayi	3	19,4	21,4	20,5	20,4
Basım sanayi	4	10,6	4,9	18,0	11,2
Kağıt ve kağıt ürünleri sanayi	10	29,7	28,3	26,1	28,0
Kimya sanayi	15	11,2	13,3	15,5	13,3
Plastik, lastik, kauçuk sanayi	6	37,8	40,7	42,1	40,2
Taş, toprak (çimento+seramik) sanayi	25	7,2	9,5	10,4	9,0
Ana metal sanayi	13	38,2	37,6	47,5	41,1
Elektrikli makina (beyaz eşya) sanayi	10	31,1	33,9	32,1	32,4
Metal eşya ve makina sanayi	6	21,4	11,4	20,0	17,6
Otomotiv sanayi	11	41,9	47,4	47,8	45,7
Bilgi işlem ve haberleşme cih. sanayi	7	37,7	36,6	37,5	37,3
Enerji-dışı imalat sanayi toplamı	165	24,4	28,2	29,4	27,3

Kaynak: Kendi hesaplamalarımız.

(*) Firma ve alt sektörlerin üretim büyüklükleri ile ağırlıklandırılmıştır.

2.1.3. İthalat / Toplam arz oranı

Bir ekonomide toplam talep, sektörel yurtiçi (tüketim-yatırım talebi) ve yurtdışı talebin (ihracat talebi) toplamından oluşmaktadır. Bu çerçevede, bir ekonomide toplam talep/toplam arz eşitliğinden hareketle, herhangi bir sektörde toplam talebe cevap veren toplam arzın ne kadarının ithalat yoluyla karşılandığının bilinmesi önemlidir. Bu amaçla, sektörün üretim ve ithalatı toplanmak suretiyle sektörel “toplam arz” tutarları hesaplanmıştır.

Toplam arzın (ya da toplam talebin) ne kadarının ithalat yoluyla karşılandığının görülebilmesi amacıyla “ithalat / toplam arz oranı” sektörel ve imalat sanayiinin geneli için hesaplanmıştır.

Tablo.4 – İthalat / toplam arz oranı (Yüzde)*

İmalat alt sektörleri	Firma Sayısı	2003	2004	2005	2002-2005 Ortalaması
Gıda, içki ve tütün sanayi	23	5,2	4,5	5,5	5,1
Giyim, deri sanayi	5	22,8	24,1	21,1	22,7
Tekstil sanayi	27	21,0	20,7	20,4	20,7
Orman ürünleri ve mobilya sanayi	3	16,2	17,6	17,0	17,0
Basım sanayi	4	9,0	4,2	14,4	9,2
Kağıt ve kağıt ürünleri sanayi	10	22,9	22,0	20,7	21,9
Kimya sanayi	15	10,1	11,7	13,4	11,7
Plastik, lastik, kauçuk sanayi	6	27,4	28,9	29,6	28,7
Taş, toprak (çimento+seramik) sanayi	25	6,7	8,7	9,4	8,3
Ana metal sanayi	13	27,7	27,3	32,2	29,1
Elektrikli makina (beyaz eşya) sanayi	10	23,7	25,3	24,3	24,4
Metal eşya ve makina sanayi	6	17,6	10,2	16,6	14,8
Otomotiv sanayi	11	29,5	32,2	32,3	31,3
Bilgi işlem ve haberleşme cih. Sanayi	7	27,4	26,8	27,3	27,2
Enerji-dışı imalat sanayi toplamı	165	19,6	22,0	22,7	21,4

Kaynak: Kendi hesaplamalarımız.

(*) Firma ve alt sektörlerin toplam arz büyüklükleri ile ağırlıklandırılmıştır.

İthalat-toplam arz oranlarındaki 2002-2005 dönemi gelişmelerine bakıldığında, ithalat-üretim oranlarına paralel bir gelişme yaşandığı gözlenmektedir. Toplam arz (ya da talep) içinde ithalatın payının yüzde 20'ler civarında olduğu görülmektedir. İncelenen dönemde dikkati çeken bir diğer tespit, “ithalatın maliyetler içindeki payı” ve “ithalat-üretim oranları”nda gözlemlendiği gibi, ithalatın toplam arz içindeki nispi payının giderek artması ile ilgilidir. İthalat-toplam arz oranı 2003 yılında yüzde 19,6 iken, 2004 yılında yüzde 22'ye, 2005 yılında ise yüzde 22,7'ye yükselmiştir. Bu, 2003 yılına göre yaklaşık 3 puanlık bir artışa tekabül etmektedir.

2.2. Üretimin ihracat bağımlılığı

Bir birimlik üretimin kaç birim ithalat gerektirdiği sorusuna yönelik sektörel analiz bu şekilde yapıldıktan sonra, bu bölümde ise sektörler itibariyle bir birimlik üretimin ne kadarının dış satıma yönelik olduğu sorusuna yanıt aranacaktır. Sözkonusu sorunun yanıtı, ithalat bağımlılığında olduğu gibi ihracatın satışlar içindeki payı, ihracat-üretim oranı ve ihracat-toplam arz oranı olmak üzere üç gösterge kullanılarak aranacaktır.

2.2.1. İhracatın satışlar içindeki payı

İMKB Şirketler Yıllığından firma bazında alınan bilgiler önce sektörler ayrışmış, daha sonra her bir alt sektör için ihracat büyüklükleri kullanılarak ihracatın satışlar içindeki payları ağırlıklandırılmıştır. Alt sektörler itibariyle hesaplanan oranlar ise, her bir alt sektör ihracatının toplam içindeki paylarına göre yeniden ağırlıklandırılmıştır.

İmalat sektörü genelinde ihracat-satış oranı yüzde 42,2'dir. Sözkonusu oran, enerji dahil imalat sanayiinin genelinde incelenen dönemde yüzde 41-43 civarında seyretmektedir. Buna karşılık enerji-dışı imalat sektörlerindeki gelişmelere bakıldığında, sözkonusu oranlarda yaşanan hareketliliğin dalga boyunun daha yüksek olduğu görülmektedir.

Üretimin ithalata bağımlılığındaki artış trendine karşın, üretimin ihracat bağımlılığında bir durağanlaşma ve/veya gerileme göze çarpmaktadır. Enerji-dışı imalat sektöründe ihracatın toplam satışlar içindeki payı, 2003 yılında yüzde 47,3 iken, 2004 yılında yüzde 45,4'e gerilemiştir. 2005 yılında ise, ihracat-satış oranı bir miktar toparlanarak yüzde 46,3 seviyesine yükselmiş olmasına rağmen, 2003 yılındaki seviyenin yakalanamadığı görülmektedir.

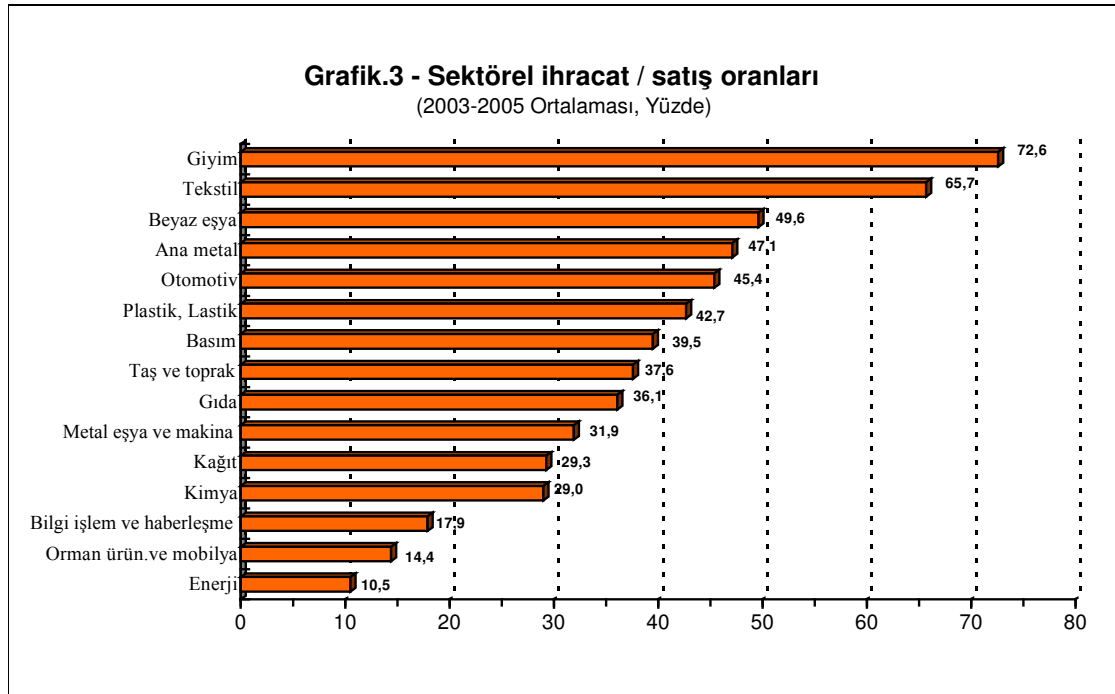
Tablo.5 – İhracatın satışlar içindeki payı (Yüzde)*

İmalat alt sektörleri	Firma Sayısı	2003	2004	2005	2002-2005 Ortalaması
Gıda, içki ve tütün sanayi	23	40,0	34,5	33,7	36,1
Giyim, deri sanayi	5	69,1	71,2	77,6	72,6
Tekstil sanayi	27	64,6	65,3	67,1	65,7
Orman ürünleri ve mobilya sanayi	3	9,6	13,8	19,7	14,4
Basım sanayi	4	47,0	29,9	41,4	39,5
Kağıt ve kağıt ürünleri sanayi	10	34,3	26,0	27,5	29,3
Kimya sanayi	15	28,5	28,1	30,4	29,0
Plastik, lastik, kauçuk sanayi	6	43,3	41,1	43,5	42,7
Taş, toprak (çimento+seramik) sanayi	25	40,5	38,8	33,6	37,6
Ana metal sanayi	13	48,9	45,8	46,6	47,1
Elektrikli makina (beyaz eşya) sanayi	10	47,9	49,4	51,6	49,6
Metal eşya ve makina sanayi	6	34,3	28,0	33,4	31,9
Otomotiv sanayi	11	48,3	43,5	44,3	45,4
Bilgi işlem ve haberleşme cih. sanayi	7	23,6	14,3	15,9	17,9
Enerji-dışı imalat sanayi	165	47,3	45,4	46,3	46,3
Enerji (petrol ürünleri ve LPG üretimi)	4	9,8	10,5	11,4	10,5
Genel imalat sanayi	169	42,7	41,2	42,6	42,2

Kaynak: IMKB ve kendi hesaplamalarımız.

(*) Firma ve alt sektörlerin ihracat büyüklükleri ile ağırlıklandırılmıştır.

İhracatın satışlar içindeki payı, imalat sanayiinin alt sektörleri itibariyle önemli farklılıklar göstermektedir. İhracatın satışlar içinde en yüksek olduğu sektör, Türkiye'nin dış ticaret dengesine herşeye rağmen olumlu katkı sağlayan tekstil ve giyim sektörleridir. Bu sektörlerde toplam satışların yaklaşık yüzde 70'inin dış tüketime, sadece yüzde 30'unun iç tüketime yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Bu sektörlerde ithalat girdisinin Grafik.1'den de görülebileceği gibi diğer sektörlerle nazaran düşük olması, buna karşılık Grafik.3'den de takip edilebileceği gibi dış talebin yoğunluğu, neden tekstil&giyim sektörlerinin yerel paradaki değerlenmeden en fazla ve çabuk etkilenen sektörler olduğunu göstermesi açısından önemli görülmektedir.

Tekstil&giyim sektörleri dışında, genellikle dış talebe yönelik üretim yapan diğer sektörler olarak, beyaz eşya, ana metal, otomotiv ve plastik-lastik sektörleri ön plana çıkmaktadır. Sözkonusu sektörlerde ihracat-satış oranları yüzde 43-50 arasında değişiklik göstermektedir.

Genellikle iç tüketime yönelik üretim yapan sektörlerin ise, başta enerji üretimi olmak üzere, orman ürünleri-mobilya, bilgi işlem-haberleşme alanlarında faaliyet gösterdikleri görülmektedir. Sözkonusu sektörlerde ihracat saiki ikincil planda kalmakta, iç piyasa için üretim ön plana çıkmaktadır. Bu sektörlerdeki ihracat-satış oranı yüzde 10-18 arasında değişim göstermektedir.

2.2.2. İhracat / üretim oranı

İhracat-satış oranlarındaki durağanlaşma, ihracat-üretim oranlarından da gözlemlenmektedir. 2003 yılında enerji-dışı imalat sanayiinde yüzde 27,4 olarak hesaplanan ihracat-üretim oranının, 2004 ve 2005 yıllarında yüzde 27,9 seviyesinde sabitlendiği görülmektedir. 2003-2005 dönemi bir bütün olarak esas alındığında ise, üretimin ihracat bağımlılığı ortalama yüzde 27,7 olarak hesaplanmaktadır.

Tablo.6 – İhracat / üretim oranı (Yüzde)*

İmalat alt sektörleri	Firma Sayısı	2003	2004	2005	2002-2005 Ortalaması
Gıda, içki ve tütün sanayi	23	17,5	14,4	13,0	15,0
Giyim, deri sanayi	5	59,5	59,1	59,3	59,3
Tekstil sanayi	27	48,9	49,5	49,2	49,2
Orman ürünleri ve mobilya sanayi	3	9,6	13,7	16,1	13,1
Basım sanayi	4	38,4	28,5	34,8	33,9
Kağıt ve kağıt ürünleri sanayi	10	17,2	14,3	15,5	15,6
Kimya sanayi	15	5,7	6,6	7,4	6,6
Plastik, lastik, kauçuk sanayi	6	37,3	37,4	37,0	37,2
Taş, toprak (çimento+seramik) sanayi	25	29,6	27,6	24,3	27,2
Ana metal sanayi	13	30,8	31,3	32,7	31,6
Elektrikli makina (beyaz eşya) sanayi	10	41,7	40,8	41,2	41,2
Metal eşya ve makina sanayi	6	25,2	18,2	21,6	21,7
Otomotiv sanayi	11	45,5	40,5	41,8	42,6
Bilgi işlem ve haberleşme cih. sanayi	7	9,1	6,4	4,6	6,7
Enerji-dışı imalat sanayi toplamı	165	27,4	27,9	27,9	27,7

Kaynak: Kendi hesaplamalarımız.

(*) Firma ve alt sektörlerin üretim büyüklükleri ile ağırlıklandırılmıştır.

İhracat-üretim oranları, tanımsal olarak ihracat-satış oranlarından herhangi bir farklılık göstermemelidir. Çünkü, önceki bölümden hatırlanacağı üzere çalışmada sektörel stok seviyelerindeki değişimin sıfır olduğu varsayımı altında toplam satış, toplam üretim eşitliğinden hareket edilmiştir. Tanımsal eşitliğe rağmen iki oran arasındaki belirgin farklılık ağırlıklandırma işleminden kaynaklanmaktadır. Bu farklılaşma, ihracat-satış oranının (*iso*) firma ve sektörlerin ihracat payları, ihracatın üretim içindeki payının (*ihracat-üretim oranı*) ise firma ve sektörlerin üretim payları ile ağırlıklandırılmasından kaynaklanmaktadır.

Üretim oranları ile ilgili olarak vurgulanması gereken bir diğer tespit, ithalat-üretim oranlarının incelenen dönemde sürekli bir artış trendi içerisinde olmasına rağmen, ihracat-üretim oranlarının Grafik.2'den de izlenebileceği gibi durağanlaşmış olmasıdır. Sözkonusu iki oran arasındaki asimetric gelişimin önemli bir nedeninin yerel paranın diğer ülke paralarına göre inceleme döneminde belirgin bir şekilde değer kazanması olduğu düşünülmektedir. İki orandaki gelişmelerin farklılaşması, yerel paranın sürekli ve uzun süreli değerlendirilmesi

durumunda, üretimde ithalat bağımlılığının arttığını, buna karşılık yerli firmaların ihracat performanslarının zayıfladığını göstermesi açısından önemsenmelidir.

2.2.3. İhracat / Toplam arz oranı

Üretimde ithalat bağımlılığının önceki bölümde belirtildiği üzere artış eğiliminde olması ve dolayısıyla bir birim üretim ve/veya ihracat için ithalat gereğinin giderek büyümesi, ihracat performansının olduğundan daha yüksek görünebilmesine neden olabilir. Bu nedenle, ihracat performansının değerlendirilmesinde ihracat-üretim oranı tek başına yetersiz kalabilir.

Bu sakıncanın giderilebilmesi için, üretim yerine ilgili alt sektörün üretim ve ithalatının toplanması suretiyle elde edilen sektörel toplam arz tutarlarının kullanılması yeterli olacaktır. Bu çerçevede, ekonomide üretim ve ithalat ile yaratılan toplam arzın ne kadarının iç talep yerine dış talebe yönlendirildiğinin görülebilmesi için “ihracat / toplam arz oranları” hesaplanmıştır.

İhracatın toplam arz içindeki paylarına bakıldığında, incelenen dönem ortalaması olarak imalat sanayiinin yarattığı toplam arzın yüzde 21,8’i dış talebe yöneliktir. Bu durum, Türk imalat sanayiinin dış talebe yönelik olarak değil, daha ziyade iç talebin karşılanmasına yönelik bir model olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Diğer bir deyişle, imalat sanayi ihracata dayalı bir üretim değil, göreceli olarak iç piyasaya yönelik bir üretim faaliyeti yapmaktadır.

Tablo.7 – İhracat / toplam arz oranı (Yüzde)*

İmalat alt sektörleri	Firma Sayısı	2003	2004	2005	2002-2005 Ortalaması
Gıda, içki ve tütün sanayi	23	16,6	13,7	12,3	14,2
Giyim, deri sanayi	5	44,8	43,3	45,1	44,4
Tekstil sanayi	27	38,6	39,2	39,1	39,0
Orman ürünleri ve mobilya sanayi	3	8,0	11,3	13,4	10,9
Basım sanayi	4	32,4	24,9	27,8	28,4
Kağıt ve kağıt ürünleri sanayi	10	13,3	11,1	12,3	12,2
Kimya sanayi	15	5,2	5,8	6,4	5,8
Plastik, lastik, kauçuk sanayi	6	27,1	26,6	26,1	26,6
Taş, toprak (çimento+seramik) sanayi	25	27,6	25,2	22,0	24,9
Ana metal sanayi	13	22,3	22,7	22,1	22,4
Elektrikli makina (beyaz eşya) sanayi	10	31,8	30,4	31,2	31,2
Metal eşya ve makina sanayi	6	20,8	16,3	17,9	18,3
Otomotiv sanayi	11	32,1	27,5	28,3	29,3
Bilgi işlem ve haberleşme cih. sanayi	7	6,6	4,7	3,4	4,9
Enerji-dışı imalat sanayi toplamı	165	22,0	21,8	21,6	21,8

Kaynak: Kendi hesaplamalarımız.

(*) Firma ve alt sektörlerin toplam arz büyüklükleri ile ağırlıklandırılmıştır.

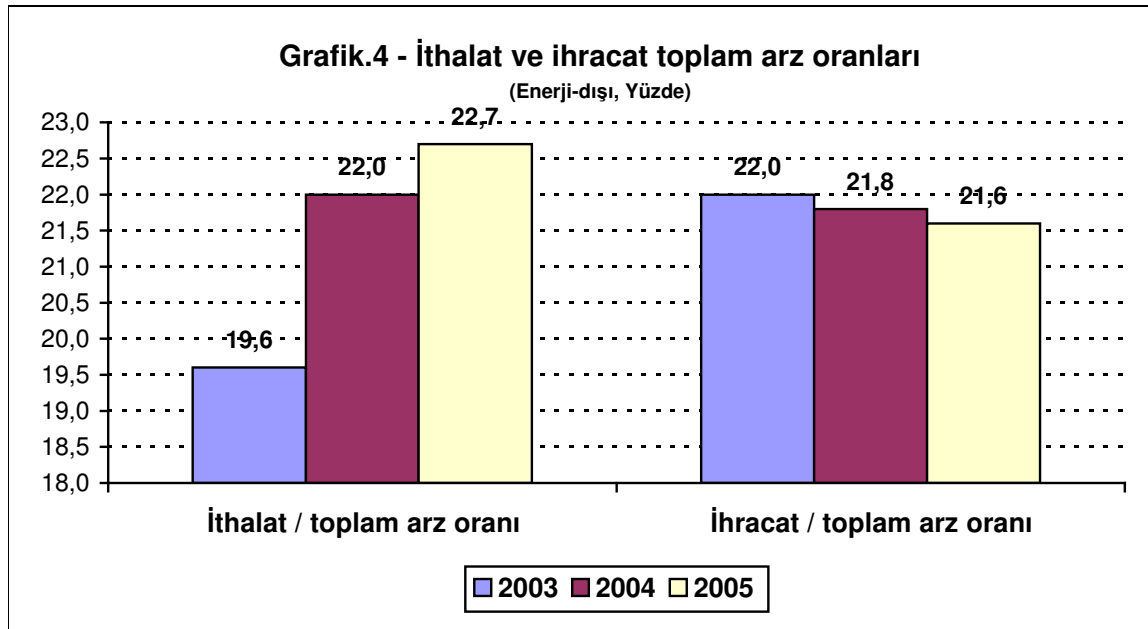
İncelenen dönemde ihracat performansının durağanlaştığına ilişkin ihracat-üretim oranlarından elde edilen bulgu, ihracat-toplam arz oranlarından daha net olarak görülebilmektedir. İhracatın toplam arz içindeki payı, 2003 yılında yüzde 22 iken, 2004 yılında yüzde 21,8’e, 2005 yılında ise yüzde 21,6’ya gerilemiştir. Bu gerilemeler imalat sanayiinin ihracat performansının son üç yılda durağanlaştığını göstermektedir.

Alt sektörler itibarıyla ihracat-toplam arz oranlarına bakıldığında, tekstil ve giyim sektörlerindeki ihracat performansının yaşadıkları her türlü zorluğa rağmen, diğer alt sektörlerden önemli ölçüde farklılaştığı ve sözkonusu sektörlerin yüzlerinin göreceli olarak

daha fazla dış talebe dönük olduğu görülmektedir. Bu sektörlerde ortalama ihracat-toplam arz oranı yüzde 42 civarındadır.

Tekstil&giyim sektörü dışında ihracata yönelik arz yaratan diğer sektörler olarak beyaz eşya, ana metal, otomotiv, plastik-lastik sektörleri göze çarpmaktadır. Buna karşılık genellikle iç tüketime yönelik üretim yapan sektörlerin başında ise, bilgi işlem-haberleşme, kimya, mobilya, kağıt ve gıda sektörleri gelmektedir. Bu sektörlerde ihracat/toplam arz oranları yüzde 5'lere kadar gerileyebilmektedir.

Yukarıda üretim oranları ile ilgili olarak da vurgulandığı gibi, ithalat-toplam arz oranlarının incelenen dönemde sürekli bir artış trendi içerisinde olmasına rağmen, ihracat-toplam arz oranlarının Grafik.4'den de izlenebileceği gibi bir gerileme trendi gösterdiği ve/veya durağanlaştığı gerçeğinin altı bir kere daha çizilmelidir. Söz konusu iki oranın farklılaşması, büyük ölçüde uzun süre değerli kalan yerel paranın bir yansımasıdır.

2.3. İhracat / ithalat oranı

Üretimde dış ticaret yapısı ve bağımlılığını gösteren bir diğer gösterge ihracatın ithalata oranıdır. Sektörel ihracat ve ithalat büyüklükleri arasındaki oransal ilişkiyi gösteren bu göstergenin küçülmesi, ilgili sektörde ithalatın nispi öneminin artması anlamına gelmektedir.

İhracat-ithalat oranlarına bakıldığında, inceleme döneminde imalat sanayi alt sektörlerinin büyük bir çoğunluğunda söz konusu oranın düştüğü, diğer bir deyişle ithalata bağımlılığın arttığı izlenmektedir. Nitekim, gıda, basım, kimya, plastik, çimento-seramik, otomotiv, bilgi işlem-haberleşme gibi sektörlerde bu bağımlılık artışı daha net olarak gözlenmektedir.

İmalat sanayiinin geneline bakıldığında, 2003 yılında yüzde 66 olan ihracat-ithalat oranının, 2004 yılında yüzde 60'a, 2005 yılında ise 58'e gerilediği görülmektedir. Enerji-dışı imalat sanayiine bakıldığında ise, söz konusu oranlar sırasıyla yüzde 112, yüzde 99 ve yüzde 95 olarak hesaplanmaktadır. İhracat-ithalat oranlarındaki söz konusu düşüşlerin, üreticilerin döviz kurundaki gelişmeler de dahil olmak üzere artan göreceli fiyat farklılıklarını

içselleştirmeye çalışmalarından ve böylece rekabet gücü ve karlılık yapılarını koruma çabalarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Tablo.8 – İhracat / ithalat oranı (Yüzde)

İmalat alt sektörleri	Firma Sayısı	2003	2004	2005	2002-2005 Ortalaması
Gıda, içki ve tütün sanayi	23	316	302	224	281
Giyim, deri sanayi	5	181	162	188	177
Tekstil sanayi	27	183	189	192	188
Orman ürünleri ve mobilya sanayi	3	49	64	79	64
Basım sanayi	4	209	198	138	182
Kağıt ve kağıt ürünleri sanayi	10	58	50	59	56
Kimya sanayi	15	51	50	48	50
Plastik, lastik, kauçuk sanayi	6	99	92	88	93
Taş, toprak (çimento+seramik) sanayi	25	411	290	233	311
Ana metal sanayi	13	80	83	69	77
Elektrikli makina (beyaz eşya) sanayi	10	134	120	129	128
Metal eşya ve makina sanayi	6	118	157	106	127
Otomotiv sanayi	11	109	86	87	94
Bilgi işlem ve haberleşme cih. sanayi	7	24	18	12	18
Enerji-dışı imalat sanayi	165	112	99	95	102
Enerji (petrol ürünleri ve LPG üretimi)	4	17	16	14	15
Genel imalat sanayi	169	66	60	58	62

Kaynak: İMKB ve kendi hesaplamalarımız.

2.4. Üretimin dış ticaret bağımlılığına bakışta mikro ve makro veriler

Bu çalışmada üretimin dış ticarete bağımlılık oranlarının hesaplanmasında mikro veri kaynakları kullanılmıştır. Hisse senedi piyasasında işlem gören 169 adet imalat sanayi firmasının verileri değerlendirilmiştir. Sözkonusu firmalar, toplam imalat sanayi ihracatının yaklaşık yüzde 20'sini, ithalatın ise yaklaşık yüzde 24'ünü gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla, örneklem hacmi temsil gücü açısından yeterli görülmektedir. Ancak, sözkonusu firmaların sektörel dağılımları esas alındığında bazı alt sektörlerde firma sayısının az olması, ilgili alt sektörlerin sonuçları değerlendirirken dikkatli olmayı gerektirmektedir.

Türkiye'de uygulanan Tek Düzen Hesap Planı ve dipnotları üretim maliyetleri konusunda detaylı analizlere izin vermemektedir. Bu konudaki ihtiyaçların ancak anket yoluyla karşılanması mümkün olabilmektedir. Nitekim, İMKB Şirketler Yıllığındaki veriler, İMKB'ye raporlanan muhasebe verilerinden değil, ayrıca firmalara gönderilen mektup bilgilerinden derlenmektedir. Oysa ki, üretimin dış ticaret bağımlılığı ile ilgili analizler, sanayileşme, kur, fiyat vb. makro ekonomik politikaların analiz ve kurgulanmasında vazgeçilmez değerdeki bilgilerdir. Bu nedenle, Tek Düzen Hesap Planı'na bu tür analizlere imkan verebilecek bilgilerin de eklenmesi yararlı olacaktır.

Üretimin dış ticaret bağımlılığı ile ilgili analizler, makro veriler kullanılmak suretiyle de yapılabilmektedir. Ekonomide Girdi-Çıktı (Input-Output) tabloları, Dış Ticaret Miktar Endeksleri ve Üretim Endeksleri kullanılarak, ithalat-üretim, ihracat-üretim, ithalat-toplam arz ve ihracat-toplam arz oranlarının hesaplanması da mümkün olabilmektedir. Nitekim, *Yükseler&Türkan(2006)*² çalışmasında bu hesaplamalar yapılmıştır. Sözkonusu çalışmadaki bulgular ile mikro verilerle ulaşılan bulgular aşağıda karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

² Detaylı bilgi için *Yükseler Z., ve Türkan E.*, "Türkiye'nin Üretim ve Dış Ticaret Yapısında Dönüşüm: Küresel Yönelimler ve Yansımalar", TÜSİAD-Koç Üniversitesi Ekonomik Araştırma Forumu Çalışma Raporları Serisi-Haziran 2006 adlı çalışmaya bakılabilir.

Karşılaştırma sektörel bazda değil, imalat sanayi geneli için yapılmıştır. Çünkü, Yükseler&Türkan çalışması ISIC. Rev.3 sınıflandırmasını esas alırken, bu çalışma hisse senedi piyasasında işlem gören firmalara ilişkin olarak IMKB tarafından belirlenen sektörel sınıflandırmayı (Bkz. Ek.1) esas almaktadır. Bu nedenle, sektörler bire bir karşılaştırılabilir değildir.

Tablo.9 – Makro ve mikro verilerle üretimin dış ticarete bağımlılığı

	2003		2004		2005		2003-05 Ort.	
	Makro	Mikro	Makro	Mikro	Makro	Mikro	Makro	Mikro
İthalat-maliyet oranı	...	62,1	...	62,5	...	62,2	...	62,3
İthalat-üretim oranı	46,4	31,3	55,2	35,9	58,9	36,1	53,5	34,5
İthalat-toplam arz oranı	31,7	23,8	35,6	26,4	37,1	26,5	34,8	25,6
İhracat-satış oranı	...	42,7	...	41,2	...	42,6	...	42,2
İhracat-üretim oranı	31,7	20,8	33,4	21,6	34,5	21,1	33,2	21,2
İhracat-toplam arz oranı	21,7	15,8	21,5	15,9	21,7	15,5	21,6	15,8
İhracat-ithalat oranı	79,7	66,3	74,1	60,2	73,1	58,5	75,6	61,7

Kaynak: Yükseler & Türkan (Haziran 2006) ve kendi hesaplamalarımız.

İki çalışmanın bulguları karşılaştırıldığında üretimin dış ticaret bağımlılık göstergeleri arasında bağımlılık seviyesi açısından belirgin farklar olduğu, ancak eğilim ve gelişme trendi açısından benzeri bulgulara ulaşıldığı görülmektedir. Nitekim, iki çalışmada da Türk imalat sanayiinde ithalat bağımlılığının arttığı, buna karşılık ihracat performansının durağanlaştığı yönünde ortak tespitler sözkonusudur. Çalışmaların gösterdiği bir diğer ortak tespit, imalat sanayiimizin ihracata dayalı üretim yapan bir modelden ziyade, göreceli olarak iç piyasaya yönelik üretim yapan bir modele sahip olması ile ilgilidir.

İki çalışmada bağımlılık derecesinin seviye olarak farklılaşmasının nedenleri, mikro sonuçların tam sayıya değil de örneklem hacmine dayanması, kullanılan üretim ve dış ticaret ağırlıklarının verinin doğası gereği farklılığı, sektörel sınıflandırmaların birbirinden farklı olması gibi nedenlere dayanmaktadır.

Genel bulgu ve değerlendirmeler

Çok uluslu şirketlerin güçlendiği, enformasyon teknolojilerinin asimetrik bilgiyi azaltarak mal ve hizmet akımını kolaylaştırdığı, bölgesel ekonomik bütünleşmelerin güçlendiği, başta doğu avrupa ve asya ekonomileri olmak üzere ülkelerin dışa açıklık derecelerinin arttığı, dışa açıklığın üretim girdilerinin görelî fiyat yapısını önemli ölçüde değiştirdiği, tüketici tercihlerinin en ucuz, fakat en kaliteli mal ve hizmete yöneldiği global ekonomik ortam, üretimin yapısını ve coğrafik dağılımını önemli ölçüde değiştirmektedir.

Üretim faktörlerinde görelî fiyat, verim farklılıkları ve coğrafik kaymaların ortaya çıkması, üretimin dış ticaret boyutunu da etkilemektedir. Global etkilerin ulusal ölçekte etkilerinin görülmesi, görülme ile yetinilmeyip ölçülebilmesi ve politika parametresi olarak kullanılması artık zorunlu hale gelmektedir. Çünkü, sözkonusu etkinin üretim, dış ticaret dengesi, istihdam ve fiyat gelişmeleri üzerine ulusal ölçeklerde önemli yansımaları olmaktadır.

Türk imalat sanayiinin son 10 yılda üretim ve dış ticaretinde yaşadığı dönüşümü ve bu dönüşüm üzerinde sözkonusu yansımaların sonuçları, genellikle makro veriler kullanılmak üzere **Yükseler&Türkan(2006)** çalışmasında çok detaylı bir şekilde analiz edilmiş ve üretim ve dış ticarete yaşanan dönüşüm “İthalatlaşma”, “Uluslararasılaşma” ve “Asyalılaşma” eğilimleri şeklinde üç başlık altında özetlenmiştir. Bu çalışma ise, mikro bazda firma verilerini kullanmak suretiyle sektörler itibariyle üretimin ihracat ve ithalat bağımlılığındaki gelişmeleri analiz etmeye yönelik tamamlayıcı bir çalışmadır.

Bu amaçla hisse senedi piyasasında işlem gören 170’e yakın imalat sanayiinde faaliyet gösteren firma verileri kullanılarak, bu firmaların üretimlerinde ithalat ve ihracat bağımlılığında yaşanan gelişmelere bakılmıştır. Firma bilgileri üretim, toplam arz ve dış ticaret büyüklükleri kullanılarak imalat sanayi alt sektörlerine ve geneline ilişkin ağırlıklı ortalamalara ulaşılmıştır. Sözkonusu firmaların ihracat ve ithalatlarının, imalat sanayi toplamı içerisinde yüzde 20-24’lük bir paya sahip olması, çalışmanın temel girdi kaynağı olan firma verilerinin imalat sanayiinin genelini temsil açısından yeterli olduğunu göstermektedir.

İmalat sanayi üretiminde ithalat bağımlılığı ile ilgili olarak üç değişik göstergeye bakılmıştır. Bu göstergeler ithalatın maliyetler içindeki payı, ithalat-üretim oranı ve ithalat-toplam arz oranıdır. Sözkonusu göstergelerdeki gelişmeler analiz edildiğinde, üretimin ithalat bağımlılığı ile ilgili çalışmanın bulguları aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- İmalat sektörü genelinde ithalat-maliyet oranı yüzde 62,3’tür. Enerji-dışı (petrol ürünleri ve LPG üretimi dışı) imalat sektörüne bakıldığında ise sözkonusu oran yüzde 52,2’ye düşmektedir.
- Enerji-dışı imalat sektöründe ithalatın maliyetler içindeki payının bir artış trendi içerisinde olduğu izlenmektedir. 2003 yılında yüzde 48,5 olan ithalatın toplam maliyetler içindeki payı, 2004 yılında yüzde 53,7’ye, 2005 yılında ise yüzde 54,4’e yükselmektedir.
- İthalat-maliyet oranlarının en yüksek olduğu sektörler, enerji, ana metal, beyaz eşya, otomotiv ve kimya sektörleridir. En düşük ithalat-maliyet oranına sahip olan sektörler olarak ise, gıda, çimento-seramik ve basım sektörleri göze çarpmaktadır.

- Üretimin ithalat bağımlılığını değerlendirmek amacıyla ele alınan ikinci gösterge ithalat-üretim oranıdır. İthalatın üretim içindeki payı, enerji-dışı imalat sektöründe ortalama olarak yüzde 27,3 seviyesinde olup, inceleme konusu yapılan 2003-2005 döneminde düzenli bir artış trendi göstermektedir.
- Bir ekonomide oluşan toplam talebin ne kadarının ithalat yoluyla karşılandığını gösteren “ithalat / toplam arz” oranı yüzde 21,4 olarak hesaplanmaktadır. Bir başka deyişle, toplam arz = toplam talep eşitliğinden hareketle, Türk ekonomisinde oluşan her 100 birimlik talebin 21,4 biriminin ithalat ile karşılandığı anlaşılmaktadır. İthalat-toplam arz oranları ile ilgili bir diğer tespit, diğer iki göstergede olduğu gibi ithalatın toplam arz içindeki nispi payının giderek artış göstermesi ile ilgilidir. 2003 yılında yüzde 19,6 olan ithalat-toplam arz oranı, 2004 yılında yüzde 22’ye, 2005 yılında ise yüzde 22,7’ye yükselmiştir.

Sürdürülebilir büyüme açısından üretimin ithalat gereği kadar, ihracat bağımlılığı da önemlidir. İthalat bağımlılığında olduğu gibi, ihracat bağımlılığının analizinde de üç göstergeye yer verilmiştir. Bunlar, ihracatın satışlar içindeki payı, ihracat-üretim oranı ve ihracat-toplam arz oranlarıdır. Sözkonusu üç göstergedeki gelişmelerin ortaya koyduğu eğilimler aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- İmalat sektörü genelinde ihracat-satış oranı yüzde 42,2’dir. Enerji-dışı imalat sektörüne bakıldığında ise sözkonusu oran yüzde 46,3’e yükselmektedir.
- Üretimin ithalata bağımlılığındaki artış trendine karşılık, üretimin ihracat bağımlılığında bir durağanlaşma ve/veya gerileme göze çarpmaktadır. Enerji-dışı imalat sektöründe ihracatın satışlar içindeki payı, 2003 yılında yüzde 47,3 iken 2004 yılında yüzde 45,4’e gerilemiştir. 2005 yılında ise sözkonusu oran bir miktar toparlanmasına rağmen, 2003 yılındaki seviyenin yakalanamadığı görülmektedir.
- İhracat-satış oranlarının en yüksek olduğu sektörler, giyim&tekstil, beyaz eşya, ana metal, otomotiv ve plastik-lastik sektörleridir. Üretimde ihracat saikinin ikincil planda kaldığı sektörler olarak ise, enerji, orman ürünleri-mobilya, bilgi işlem-haberleşme sektörleri ön plana çıkmaktadır.
- İhracatın satışlar içinde en yüksek olduğu sektör, Türkiye’nin dış ticaret dengesine herşeye rağmen olumlu katkı sağlayan tekstil ve giyim sektörleridir. Bu sektörlerde ithalat girdisinin diğer sektörlerle nazaran düşük olması, buna karşılık toplam satışların yaklaşık yüzde 70’inin dış tüketime yönelik olması, tekstil&giyim sektörlerinin neden değerli yerel paraya karşı sesini ilk yükselten sektörler olduğunu göstermesi açısından önemli görülmektedir.
- Üretimin ihracat bağımlılığının analizinde dikkate alınan ikinci gösterge ihracat-üretim oranıdır. İhracatın üretim içindeki payı, enerji-dışı imalat sektöründe ortalama olarak yüzde 27,7’dir. İhracat-üretim oranlarında da incelenen dönemde belirgin bir durağanlaşma sözkonusudur.
- Üretimde ithalat bağımlılığının artış trendi içerisinde olması, bir birim üretim ve/veya ihracat için ithalat gereğinin giderek büyümesi, ihracat performansının değerlendirilmesi açısından yetersiz kalabilmektedir. Bu yetersizliğin giderilebilmesi için, üretim yerine üretim ve ithalatının toplanması suretiyle elde edilen toplam arz

büyüklikleri kullanılmıştır. 2003-2005 döneminde İhracat-toplam arz oranı ortalama yüzde 21,8 olarak hesaplanmaktadır. Bu, imalat sanayi genelinde toplam arzın yaklaşık yüzde 22'sinin dış talebe (ihracata), yüzde 88'inin ise iç talebe yönelik olarak yaratıldığı anlamına gelmektedir. Önceki verilerde olduğu gibi, ihracat-toplam arz oranlarında da son üç yılda ihracat performansında bir durağanlaşma-gerileme eğilimi izlenmektedir.

- Alt sektörler itibariyle ihracat-toplam arz oranlarına bakıldığında, tekstil&giyim sektörlerindeki ihracat performansının diğer alt sektörlerden önemli ölçüde farklılaştığı ve sözkonusu sektörlerin yüzlerinin göreceli olarak daha fazla dış talebe dönük olduğu görülmektedir. Beyaz eşya, otomotiv, ana metal ve plastik-lastik sektörleri yüzü ihracata dönük diğer sektörler olarak göze çarpmaktadır. Buna karşılık genellikle iç tüketime yönelik üretim yapan sektörler olarak, bilgi işlem-haberleşme, kimya, mobilya ve gıda sektörleri ön plana çıkmaktadır.

Üretimin ihracat ve ithalat bağımlılığındaki gelişmelerin izlerinin birlikte sürülebildiği bir diğer gösterge, "ihracat / ithalat oranı"dır. Sektörel ihracat ve ithalat büyüklükleri arasındaki oransal ilişkiyi gösteren bu göstergenin küçülmesi ilgili sektörde ithalatın nispi öneminin artması anlamına gelmektedir. İmalat sanayiinin geneline bakıldığında, 2003 yılında yüzde 66 olan ihracat-ithalat oranının 2004 yılında yüzde 60'a, 2005 yılında ise 58'e gerilediği görülmektedir. İnceleme döneminde imalat sanayi alt sektörlerinin büyük bir çoğunluğunda ihracat-ithalat oranının düştüğü, diğer bir deyişle ithalata bağımlılığın arttığı izlenmektedir. Nitekim, gıda, basım, kimya, plastik, çimento-seramik, otomotiv, bilgi işlem-haberleşme gibi sektörlerde bu bağımlılık artışı daha net olarak gözlenmektedir.

Üretimdeki yapı değişikliği ile ilgili altı çizilmesi gereken bir diğer tespit, ithalatın üretim ve toplam arza oranlarının incelenen dönemde sürekli bir artış trendi içerisinde olmasına rağmen, ihracatın üretim ve toplam arza oranlarının bir gerileme trendi içerisinde olması ve/veya durağanlaşmasıdır (Bkz.Grafik.2 ve 4). Sözkonusu oranlar arasındaki asimetric gelişimin önemli bir nedeninin yerel paranın diğer ülke paralarına göre inceleme döneminde belirgin bir şekilde değer kazanması olduğu düşünülmektedir. Oranlar arasındaki tersine gelişim önemsenmeli ve bu gelişimin istihdam üzerine uzantıları olduğu gözardı edilmemelidir.

Üretimdeki ithalat ve ihracat bağımlılığında gelinen seviyeler, Türk imalat sanayiinin dış talebe yönelik olarak değil, daha ziyade iç talebin karşılanmasına yönelik bir model olduğunu göstermektedir. Nitekim, imalat sanayi üretiminin yüzde 27,7'sinin, imalat sanayiinin yarattığı toplam arzın yüzde 21,8'inin dış talebe yönelik olması, iç talebe dönük üretim modelinin ipuçlarını vermektedir.

Mikro ve makro veriler sonucunda elde edilen bulgular karşılaştırıldığında, üretimin dış ticarete bağımlılık derecesi açısından farklı seviyeler ortaya çıksa da, bağımlılığın gelişme trendi ve yönü açısından benzeri bulgulara ulaşıldığı görülmektedir. Bu açıdan ister mikro, isterse makro veriler kanalıyla, imalat sanayiinin geneli ve alt sektörleri itibariyle üretimin dış ticaret bağımlılığı sürekli olarak izlenmeli, Tek Düzen Hesap Planı ve dipnotlarında mikro analizlere imkan verecek düzenlemeler yapılmalı, ana sanayi ile yan sanayi arasındaki ilişkiler güçlendirilmeli, yan sanayi firmaları arasında güçbirliği, devir-birleşme vb. işbirliği çabaları desteklenmelidir. Yatırım ortamının geliştirilmesi yönündeki çabalar sürdürülmeli ve adil bir rekabet ortamının oluşturulması için bütçe olanakları sonuna kadar zorlanmalıdır.

Kaynakça

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB), www.imkb.gov.tr

“Şirketler Yıllığı 2004 ve 2005”

“2005 Yılı Faaliyet Raporu”

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), www.tuik.gov.tr

“Dış Ticaret İstatistikleri”

Yükseler, Z., ve Türkan, E.(2006), “Türkiye’nin Üretim ve Dış Ticaret Yapısında Dönüşüm: Küresel Yönelimler ve Yansımalar”, TÜSİAD-Koç Üniversitesi Araştırma Forumu Çalışma Raporları Serisi- Haziran 2006.

Ek.1 – İMKB Hisse Senedi Piyasasında İşlem Gören Şirketlerin Sektörleri

Şirketler	Ana Sektör Kodu	Alt Sektör Kodu	Şirketler	Ana Sektör Kodu	Alt Sektör Kodu
ABANA ELEKTROMEKANİK	3	3.8	BİM MAĞAZALAR	6	6.2
ACIBADEM SAĞLIK	9	9.3.3	BİSAŞ TEKSTİL	3	3.2
ADANA ÇİMENTO	3	3.6	BEŞİKTAŞ	9	9.3.4
ADEL KALEMCİLİK	3	3.9	BOLU ÇİMENTO	3	3.6
ANADOLU EFES	3	3.1	BOSSA	3	3.2
AFM FİLM	9	9.4.1	BOYNER MAĞAZACILIK	6	6.2
AFYON ÇİMENTO	3	3.6	BRİSA	3	3.5
ATAKULE GMYO	8	8.8	BİRLİK MENSUCAT	3	3.2
AKAL TEKSTİL	3	3.2	BOROVA YAPI	5	5.1
AKBANK	8	8.1	BORUSAN MANNESMANN	3	3.7
AKÇANSA	3	3.6	BORUSAN YAT. PAZ.	8	8.4
AK ENERJİ	4	4.1	BATISÖKE ÇİMENTO	3	3.6
AKSİGORTA	8	8.2	BSH EV ALETLERİ	3	3.8
AKSU İPLİK	3	3.2	BATI ÇİMENTO	3	3.6
AKMERKEZ GMYO	8	8.8	BURSA ÇİMENTO	3	3.6
AKSA	3	3.5	BUMERANG YAT.ORT.	8	8.9
AKSU ENERJİ	4	4.1	BURÇELİK	3	3.7
AK YAT.ORT.	8	8.9	BURÇELİK VANA	3	3.7
ALARKO HOLDİNG	8	8.4	BOYASAN TEKSTİL	3	3.2
ALARKO CARRIER	3	3.8	ÇBS BOYA	3	3.5
ALCATEL TELETAS	11	11.1	ÇELİK HALAT	3	3.7
ALFA MENKUL DEĞ.	8	8.7	ÇEMTAŞ	3	3.7
ALARKO GMYO	8	8.8	CEYLAN GİYİM	3	3.2
ALKİM KAĞIT	3	3.4	ÇİMSA	3	3.6
ALKİM KİMYA	3	3.5	ÇELEBİ	7	7.1
ALTERNATİFBANK	8	8.1	ÇİMBETON	3	3.6
ALTINYILDIZ	3	3.2	ÇİMENTAŞ	3	3.6
ALTINYAĞ	3	3.1	CAMIŞ LOJİSTİK HİZ.	7	7.1
ANADOLU CAM	3	3.6	CEYTAŞ MADENCİLİK	3	3.2
ANEL TELEKOM.	11	11.1	DARDANEL	3	3.1
ANADOLU HAYAT EMEK.	8	8.2	DENİZLİ CAM	3	3.6
ANADOLU SİGORTA	8	8.2	DENİZBANK	8	8.1
ARAT TEKSTİL	3	3.2	DENTAŞ AMBALAJ	3	3.4
ARÇELİK	3	3.8	DERİMOD	3	3.2
ARENA BİLGİSAYAR	11	11.1	DESA DERİ	3	3.2
ALTERNATİF YAT.ORT.	8	8.9	DEVA HOLDİNG	3	3.5
ARSAN TEKSTİL	3	3.2	DOĞAN GAZETECİLİK	3	3.4
ASELAN	11	11.2	FORTIS BANK	8	8.1
LAFARGE ASLAN ÇİMENTO	3	3.6	DİTAŞ DOĞAN	3	3.8
ANADOLU ISUZU	3	3.8	DEMİSAŞ DÖKÜM	3	3.7
ATA YAT.ORT.	8	8.9	DENİZ YAT. ORT.	8	8.9
AKIN TEKSTİL	3	3.2	DOĞUŞ OTOMOTİV	6	6.1
ATLAS YAT. ORT.	8	8.9	DOĞAN BURDA	3	3.4
ATLANTİS YAT. ORT.	8	8.9	DOĞUSAN	3	3.6

AVİVA SİGORTA	8	8.2
AVRASYA YAT.ORT.	8	8.9
ALTINYUNUS ÇEŞME	6	6.3
AYEN ENERJİ	4	4.1
AYGAZ	3	3.5
BAGFAŞ	3	3.5
BAK AMBALAJ	3	3.4
BANVİT	3	3.1
BEKO ELEKTRONİK	3	3.8
BERDAN TEKSTİL	3	3.2
BOSCH FREN SİSTEMLERİ	3	3.8
EGE ENDÜSTRİ	3	3.8
EGS FİN.KİR.	8	8.3
EGE GÜBRE	3	3.5
EGS HOLDİNG	8	8.4
EGESER GİYİM	6	6.1
EGE PROFİL	3	3.5
EGE SERAMİK	3	3.6
EGS GMYO	8	8.8
EMEK ELEKTRİK	3	3.8
EMİNİŞ AMBALAJ	3	3.8
ENKA İNŞAAT	5	5.1
EGEPLAST	3	3.5
ERBOSAN	3	3.7
EREĞLİ DEMİR ÇELİK	3	3.7
ERSU GIDA	3	3.1
ESCORT COMPUTER	11	11.1
ESEM SPOR GİYİM	3	3.2
EVG YAT. ORT.	8	8.9
EGELİ YAT. ORT.	8	8.9
FACTOTURK FAKTORİNG	8	8.3
FENERBAHÇE SPORTİF	9	9.3.4
FENİŞ ALÜMİNYUM	3	3.7
FİNANS FİN. KİR.	8	8.3
FİNANSBANK	8	8.1
F-M İZMİT PİSTON	3	3.8
FİNANS YAT. ORT.	8	8.9
FRİGO PAK GIDA	3	3.1
FORD OTOSAN	3	3.8
FAVORİ DİNLENME YER.	6	6.3
GARANTİ BANKASI	8	8.1
GARANTİ FAKTORİNG	8	8.3
GEDİK YAT.ORT.	8	8.9
GEDİZ İPLİK	3	3.2
GENTAŞ	3	3.3
GERSAN ELEKTRİK	3	3.8
GİMA	6	6.2

DOĞAN HOLDİNG	8	8.4
DÖKTAŞ	3	3.7
DURAN DOĞAN BASIM	3	3.4
DOĞAN YAYIN HOL.	8	8.4
DYO BOYA	3	3.5
ECZACIBAŞI YAT. ORT.	8	8.9
ECZACIBAŞI İLAÇ	3	3.5
ECZACIBAŞI YAPI	3	3.6
ECZACIBAŞI YATIRIM	8	8.4
EDİP İPLİK	3	3.2
EFES HOLDİNG	8	8.4
İHLAS HOLDİNG	8	8.4
İNDEKS BİLGİSAYAR	11	11.1
İNFYO YAT. ORT.	8	8.9
İNTEMA	6	6.1
İPEK MATBAACILIK	3	3.4
İŞIKLAR AMBALAJ	3	3.4
İŞ BANKASI (B)	8	8.1
İŞ FİN.KİR.	8	8.3
İŞ GİRİŞİM	8	8.4
İŞ GMYO	8	8.8
İŞ YAT. ORT.	8	8.9
İZMİR DEMİR ÇELİK	3	3.7
İZOCAM	3	3.6
KAPLAMİN	3	3.4
KARSAN OTOMOTİV	3	3.8
KARTONSAN	3	3.4
KAV DAN.PAZ.TİC.	8	8.4
KOÇ HOLDİNG	8	8.4
KENT GIDA	3	3.1
KEREVİTAŞ GIDA	3	3.1
TESCO KİPA	6	6.2
KELEBEK MOBİLYA	3	3.3
KLİMASAN KLİMA	3	3.8
KONFRUT GIDA	3	3.1
KONYA ÇİMENTO	3	3.6
KORDSA	3	3.2
KONİTEKS	3	3.2
KOZA DAVETİYE	3	3.4
KARDEMİR (D)	3	3.7
KRİSTAL KOLA	3	3.1
KARSU TEKSTİL	3	3.2
KÜTAHYA PORSELEN	3	3.6
LİNK BİLGİSAYAR	11	11.1
LİO YAĞ	3	3.1
LOGO YAZILIM	11	11.1
LÜKS KADİFE	3	3.2

GLOBAL YAT. HOLDİNG	8	8.4
GOLDAS KUYUMCULUK	3	3.9
GÖLTAŞ ÇİMENTO	3	3.6
GOOD-YEAR	3	3.5
GARANTİ GMYO	8	8.8
GARANTİ YAT. ORT.	8	8.9
GSD HOLDİNG	8	8.4
GALATASARAY	9	9.3.4
GÜBRE FABRİK.	3	3.5
GÜNEŞ SİGORTA	8	8.2
HEDEF YAT.ORT.	8	8.9
HEKTAŞ	3	3.5
HÜRRİYET GZT.	3	3.4
HAZNEDAR REFRAKTER	3	3.6
İNFO TREND YAT.ORT.	8	8.9
İDAŞ	3	3.2
İHLAS EV ALETLERİ	3	3.8
İHLAS GMYO	8	8.8
NERGİS HOLDİNG	6	6.1
NETAŞ TELEKOM.	11	11.1
NET HOLDİNG	8	8.4
NET TURİZM	6	6.3
NUROL GMYO	8	8.8
NUH ÇİMENTO	3	3.6
OKAN TEKSTİL	3	3.2
OLMUKSA	3	3.4
OTOKAR	3	3.8
OYSA ÇİMENTO	3	3.6
ÖZ FİNANS FACT.	8	8.3
PARSAN	3	3.8
PENGUEN GIDA	3	3.1
GLOBAL YAT. ORT.	8	8.9
PETKİM	3	3.5
PINAR ET VE UN	3	3.1
PİMAŞ	3	3.5
PINAR SU	3	3.1
PLASTİKKART	11	11.1
PETROKENT TURİZM	6	6.3
PINAR SÜT	3	3.1
POLYLEN	3	3.2
TÜRK PRYSMIAN KABLO	3	3.8
PARK ELEK.MADENCİLİK	2	2.1
ÇBS PRİNTAŞ	3	3.5
PETROL OFİSİ	3	3.5
RAKS ELEKTRONİK	3	3.5
RAY SİGORTA	8	8.2
RAKS EV ALETLERİ	3	3.8

MARMARİS ALTINYUNUS	6	6.3
MAKİNA TAKIM	3	3.8
MEDYA HOLDİNG	8	8.4
MEGES BOYA	3	3.5
MENSA MENSUCAT	3	3.2
MERKO GIDA	3	3.1
METEMTUR OTELCİLİK	6	6.3
MİGROS	6	6.2
MİLPA	6	6.2
MARMARİS MARTI	6	6.3
MENDERES TEKSTİL	3	3.2
MARDİN ÇİMENTO	3	3.6
MARSHALL	3	3.5
MERT GIDA	3	3.1
METEMTEKS	3	3.2
MUTLU AKÜ	3	3.8
M. YILMAZ YAT.ORT.	8	8.9
MAZHAR ZORLU HOLDİNG	8	8.4
TURKCELL	7	7.2
T.EKONOMİ BANK.	8	8.1
TEKSTİL FİN. KİR.	8	8.3
TEKSTİLBANK	8	8.1
TEK-ART TURİZM	6	6.3
TÜRK HAVA YOLLARI	7	7.1
TİRE KUTSAN	3	3.4
T. KALKINMA BANK.	8	8.1
TANSAŞ	6	6.2
TOFAŞ OTO. FAB.	3	3.8
TOPRAK FİN. KİR.	8	8.3
TURCAS PETROL	3	3.5
TRAKYA CAM	3	3.6
TRANSTÜRK HOLD.	8	8.4
T.S.K.B.	8	8.1
TSKB YAT. ORT.	8	8.9
TRABZONSPOR SPORTİF	9	9.3.4
TÜRK TRAKTÖR	3	3.8
T.DEMİR DÖKÜM	3	3.8
TUKAŞ	3	3.1
TÜMTEKS	3	3.2
TÜPRAŞ	3	3.5
USAŞ	7	7.1
UKİ KONFEKSİYON	3	3.2
ÜLKER GIDA	3	3.1
ÜNAL TARIM ÜRÜN.	3	3.1
ÜNYE ÇİMENTO	3	3.6
UŞAK SERAMİK	3	3.6
UZEL MAKİNA	3	3.8

SABAH YAYINCILIK	3	3.4	VAKIFLAR BANKASI	8	8.1
SABANCI HOLDİNG	8	8.4	VAKIF FİN. KİR.	8	8.3
SANKO PAZARLAMA	6	6.1	VAKKO TEKSTİL	3	3.2
SABAH PAZARLAMA	6	6.2	VANET	3	3.1
SARBUYSAN	3	3.7	VARLIK YAT.ORT.	8	8.9
ADVANSASASA	3	3.5	VESTEL	3	3.8
ŞEKER FİN. KİR.	8	8.3	VAKIF GİRİŞİM	8	8.4
SELÇUK GIDA	3	3.1	VAKIF YAT. ORT.	8	8.9
SERVE KIRTASIYE	3	3.9	VAKIF GMYO	8	8.8
SİFAŞ	3	3.2	VİKİNG KAĞIT	3	3.4
ŞİŞE CAM	8	8.4	YATAŞ	3	3.2
ŞEKERBANK	8	8.1	YAZICILAR HOLDİNG	8	8.4
ŞEKER PİLİÇ	3	3.1	YAPI VE KREDİ BANK.	8	8.1
SÖKTAŞ	3	3.2	YAPI KREDİ FİN.KİR.	8	8.3
SÖNMEZ PAMUKLU	3	3.2	YAPI KREDİ KORAY GMYO	8	8.8
SODA SANAYİİ	3	3.5	YAPI KREDİ YAT.ORT.	8	8.9
SÖNMEZ FİLAMANT	3	3.2	YAPI KREDİ SİGORTA	8	8.2
TAÇ YAT. ORT.	8	8.9	YATIRIM FİN. YAT.ORT.	8	8.9
TAT KONSERVE	3	3.1	YÜNSA	3	3.2
T.TUBORG	3	3.1	ZORLU ENERJİ	4	4.1

Sektör Kodu	Sektör Adı	Sektör Adı	Sektör Adı
2	MADENCİLİK	7	ULAŞTIRMA, HABERLEŞME VE DEPOLAMA
2.1	KÖMÜR MADENCİLİĞİ	7.1	ULAŞTIRMA
3	İMALAT SANAYİİ	7.2	HABERLEŞME
3.1	GIDA, İÇKİ VE TÛTÛN	8	MALİ KURULUŞLAR
3.2	DOKUMA, GİYİM EŞYASI VE DERİ	8.1	BANKALAR VE ÖZEL FİNANS KURUMLARI
3.3	ORMAN ÜRÜNLERİ VE MOBİLYA	8.2	SİGORTA ŞİRKETLERİ
3.4	KAĞIT VE KAĞIT ÜRÜNLERİ, BASIM VE YAYIN	8.3	FİNANSAL KİRALAMA VE FACTORİNG ŞİRKETLERİ
3.5	KİMYA, PETROL KAUCUK VE PLASTİK ÜRÜNLER	8.4	HOLDİNGLER VE YATIRIM ŞİRKETLERİ
3.6	TAŞ VE TOPRAĞA DAYALI	8.7	ARACI KURUMLAR
3.7	METAL ANA SANAYİ	8.8	GAYRİMENKUL YAT.ORT.
3.8	METAL EŞYA, MAKİNE VE GEREÇ YAPIM	8.9	MENKUL KIYMET YAT.ORT.
3.9	DİĞER İMALAT SANAYİİ	11	TEKNOLOJİ
4	ELEKTRİK GAZ VE SU	11.1	BİLİŞİM
4.1	ELEKTRİK GAZ VE BUHAR	11.2	SAVUNMA
5	İNŞAAT VE BAYINDIRLIK	9	EĞİTİM, SAĞLIK, SPOR VE DİĞER SOSYAL HİZ.
5.1	İNŞAAT VE BAYINDIRLIK İŞLERİ	9.3.3	TIBBİ VE DİĞER SAĞLIK HİZMETLERİ
6	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, OTEL VE LOK.	9.3.4	SPOR HİZMETLERİ
6.1	TOPTAN TİCARET	9.4.1	EĞLENCE HİZMETLERİ
6.2	PERAKENDE TİCARET		
6.3	LOKANTA VE OTELLER		

Kaynak: İMKB, 2005 Yılı Faaliyet Raporu

Not: Taralı alanlar verisi bulunup, çalışmanın kapsamına alınan 169 adet firmayı göstermektedir.